

İSLAM MEZHEPLERİ TARİHİ **SELEFİLİK ÇALIŞTAYI**

VI. ULUSAL KOORDİNASYON TOPLANTISI

**NECMETTİN ERBAKAN
ÜNİVERSİTESİ**

**05-06 Eylül 2015
Konya**

NECMETTİN ERBAKAN
ÜNİVERSİTESİ

Yayın Yönetmeni
Prof. Dr. Muzaffer ŞEKER

Editör
Doç. Dr. Doğan KAPLAN

Grafik & Tasarım
Merve BÜLBÜL
Mustafa ALTINTEPE

Kapak
Serpil YAKUT

Fotoğraf
Murat AKTEKE

İletişim
Nişantaşı Mah. Dr. Hulusi Baybal Cad. No:12 Kat:25
Posta Kodu:42060 Selçuklu / KONYA
Tel: 0332 280 80 80 Fax: 0332 236 21 41

ISBN: 978-605-4988-02-0

2. Baskı

Konya, Mayıs 2016

MISIR'DAKİ SELEFİLİK VE İHVÂN-I MÜSLİMİN İLİŞKİSİNE DAİR BAZI MÜLAHAZALAR

Yrd. Doç. Dr. Kamile ÜNLÜSOY

Süleyman Demirel Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı
kamileunlusoy@sdu.edu.tr

Giriş

Derin tarihi kökleriyle ve dinî, siyasî ve kültürel dinamikleriyle Arap dünyasının ve Orta Doğu'nun önemli aktörlerinden biri olan Mısır, bağımsızlığını kazandığı yıllardan bu yana İslami akımların faaliyetlerine sahne olmuştur. Kuruluşundan itibaren gündemden düşmeyen İhvân-ı Müslimîn ve yakın zamanda popülaritesini artıran Selefilik, Mısır'daki mevcut İslami akımların başında gelmektedir. Bilindiği üzere 2011'de Tunus'ta başlayan Arap Baharı, Mısır'a da intikal etmiş ve Mübarek'in devrilmesiyle başlayan demokratikleşme sürecinde İslami akımlar, bu süreçten faydalanarak siyaset sahnesindeki yerlerini almışlardır. Hiç kuşkusuz bu süreçte en fazla dikkat çeken husus, daha önce siyaset karşıtı tutumlarıyla bilinen Selefililerin vakit kaybetmeden çok sayıda parti kurarak siyasetle meşgul olmalarıdır. Selefililerin siyasete girmesinden sonra ortaya çıkan siyasi krizlerde onların nasıl bir tavır sergileyeceği Mısır'ın geleceği açısından önem kazanmıştır. Yeni kurulan Selefî Nur Partisi'nin 3 Temmuz 2013'te yapılan askeri darbeye İhvân-ı Müslimîn'in karşısında yer alması Müslümanlar arasında tam bir merak konusu olmuştur. İşte bu çalışma, tarihsel süreçte Selefî grupların din ve siyaset ekseninde İhvân-ı Müslimîn'le nasıl bir ilişki içerisinde olduğunu incelemeyi hedeflemektedir.

Selefilik kavramı, tarihsel süreçte Ahmed b. Hanbel taraftarlığını, İbn Teymiyye ekolünü ve Vehhabiliği içine alacak şekilde geniş bir yelpazede kullanılmaktadır. Selefilğin en belirgin özelliği, taklidin, hurafe ve bid'atların terkedilerek Kur'an'a ve Sünnete, dinin aslına dönüşü vurgulamasıdır.¹ Mısır'daki Selefî gruplar ve İhvân-ı Müslimîn kurumsal ve sosyolojik açıdan farklı yapılanmalardır. İhvân-ı Müslimîn'in fikrî ve kurumsal çerçevesi

[1] Mehmet Zeki İşcan, "Selefilğin Temel Esasları ve Sosyo-Politik Arka Plan", *Tarihte ve Günümüzde Selefilik*, İstanbul 2014, s.93 vd. Ayrıntılı bilgi için bk. Mehmet Ali Büyükkara, "Günümüzde Selefilik ve İslami Hareketlere Olan Etkisi", *Tarihte ve Günümüzde Selefilik*, İstanbul 2014, s.487 vd.

açık ve sınırlı iken, Selefilerin İhvân-ı Müslimîn gibi sistemli ve hiyerarjik bir yapılanması yoktur ve tek tip bir Selefilikten bahsetmek imkânsızdır.² Bu sebeple çalışmada Selefi gruplarla İhvân-ı Müslimîn arasındaki ilişki grupların kurumsal yapıları esas alınmak suretiyle değerlendirilmeye çalışılacaktır.

1. 25 Ocak Devrimi Öncesi Selefi Akımlar ve İhvân-ı Müslimîn

1.1. Selefi Akımlar

Mısır Selefliğini Reşid Rıza'ya (1865-1935) kadar geri götürmek mümkündür.³ Zira bu dönemde, toplumsal hayatta hurafe ve bid'atların terkedilerek İslam'ın aslına dönülmesi gerektiğini vurgulayan Reşid Rıza'nın çıkardığı *Menar* dergisi Mısır'da yaygınlık kazanmıştır. Yine Reşid Rıza'nın Selefi akımlardan *Cemaatü Ensari's-Sünneti'l-Muhammediyye*'nin kurucusu Muhammed Hamid el-Fakî'nin hocası olduğu bilinmektedir.⁴ Mısırlılar arasında Selefi düşüncenin asıl yaygınlaştığı dönem ise 1954'te Cemal Abdünnasır'ın kendisine düzenlenen suikasttan sonra bütün İslamcı akımları yasakladığı ve bir taraftan da ciddi ekonomik sıkıntılar yaşandığı dönemdir. Bu süreçte iş bulmak amacıyla Suudi Arabistan'a göç eden, orada hem çalışıp hem de Vehhâbi âlimlerden ders alan Mısırlılar, ülkelerine döndüklerinde apolitik bir siyasi tavırla Vehhâbi-Selefi düşüncenin yaygınlaşmasında önemli bir rol oynamışlardır.⁵

Mısır'da Selefi akım 1912 yılında *Cem'iyetü's-Şer'iyye* (Cemaatü's-Şerî'a) cemiyetiyle ilk kez kurumsallaşma sürecine girmiş ve süreç içerisinde bu cemiyeti, *Cemaatü Ensari's-Sünneti'l-Muhammediyye*, *Da'vetüs-Selefiyye*, *Selefiyyetü'l-Medhaliyye*, *Hareketü's-Selefiyye min Ecli'l-İslah*, *Selefiyyetü'l-Harekiyye* gibi farklı Selefi akımlar takip etmiştir. Bunların dışında kurumsallaşmamış ancak belli bir taraftar kitlesine sahip Selefi oluşumlar ve toplumda nüfuz sahibi Selefi davetçiler de mevcuttur. Burada söz konusu Selefi grupların ve İhvân-ı Müslimîn'in tarihsel süreci hakkında bilgi vermenin konunun anlaşılmasına katkı sağlayacağını düşünmekteyiz.

1.1.1. Cem'iyetü's-Şer'iyye (Cemâatü's-Şerîa)

Cem'iyetü's-Şer'iyye 1912'de Mısır'da Şeyh Mahmud Hattab es-Sübki tarafından kurulan ıslahçı, davetçi bir cemiyettir.⁶ Halvetiyye'nin Sahviyye koluna mensup, Ezher şeylerinden biri olan es-Sübki, İbn Teymiyye ve İbn Kayyim Cevziyye'den etkilenmiş ve onların argümanlarını kullanarak tasavvufun teorik ve pratik yönlerine ciddi

[2] Jonathan Brown, "Salafis and Sufis in Egypt", The Carnegie Papers, Middle East, December 2011, s.4.

[3] Ammar Ahmed Fâid, "es-Selefiyyûn fi Mısır min Şer'iyyeti'l-Fetâvâ ilâ Şer'iyyeti'l-İntihâb", Merkezü'l-Cezîre li'd-Dirâset, Temmuz 2012, s. 2; Hasan Onat, "İslâm Ortak Paydasını Kaybetmiş Müslümanların Açmazı: Şîî-Selefi Kutuplaşması", *Tarihte ve Günümüzde Selefilik*, İstanbul 2014, s. 538.

[4] Ammar Ahmed Fâid, *a.g.m.*, s. 2.

[5] Can Acun-Gülşah Neslihan Akkaya, *Selefilik ve İhvân Ekseninde Körfez Ülkelerinin Mısır Politikası*, Seta Analiz, Ocak 2014, S.77, s. 9-10.

[6] "el-Cem'iyye eş-Şer'iyye fi Sutûr", www.alshareyah.com. E.T.: 01.07.2015.

eleştirilerde bulunmuştur.⁷ Cemiyetin genel çerçevesini “Selef akaidi” üzerine belirleyen es-Sübki’ye göre, bir kimse cemiyete mensup olmak istiyorsa, Selefi akide üzerinde olmalı, mümin oldukları sürece halef hakkında fışk ve bid’at ehli oldukları gibi bir yaklaşımda bulunmamalıdır. Herhangi bir fikhî mezhep konusunda taassup sahibi olmamalı, bir mezhebin diğer bir mezhebe karşı üstünlüğünü savunmamalıdır. Çünkü tüm Ehl-i Sünnet mezhepleri nasları doğru anlama konusunda güvenilirlerdir.⁸ Açıkça siyasetle uğraşmayı doğru bulmayan Mahmud Hattab es-Sübki, “siyasetle ilgilenmek ama siyaset yapmamak” ilkesiyle hareket etmiş ve süreç içerisinde siyasi iktidarla çatışan bir tutum sergilememiştir.⁹

Daha çok sosyal faaliyetlerle meşgul olan bu cemiyet, 1920’li yıllardan itibaren taşrada yoğun bir şekilde sosyal faaliyetlere girişmiş, cami ve vakıfların kontrolünü ele geçirmeye teşebbüs etmiş ve tarikatların kazanılmış haklarını tehlikeye soktuğu için onlarla aralarında kimi zaman çatışmalara dönüşen ciddi bir rekabete girmiştir.¹⁰ Mahmud Hattab es-Sübki’den sonra Emin Mahmud Hattab, Yusuf Emin Hattab, Abdü’l-Latif el-Müştehrî, Muhammed el-Muhtar Muhammed el-Mehdî gibi isimlerin yönetiminde devam eden bu cemiyet, 1970’li yılların ikinci yarısında yani toplum üzerinde İhvân-ı Müslimîn’in nüfuzunun arttığı dönemlerde devlet tarafından desteklenmiştir.¹¹

1.1.2. Cemâatü Ensâri’s-Sünneti’l-Muhammediyye

Cemaatü Ensâri’s-Sünneti’l-Muhammediyye, Ezher ulemasından Muhammed Hamid el-Fakî tarafından 1926 yılında kurulmuştur. Reşid Rıza’nın Muhammed Hamid el-Fakî hakkında “Şeyh Hamid benim yanıma çok sık gelip gidenlerdendir ve kendisini Selefi evlatlarından saymaktadır.” dediği nakledilmektedir.¹² Daha önce *Cemiyetü’ş-Şer’iyye* hareketine mensup olan Muhammed Hamid el-Fakî, bu cemiyetin ileri gelenleriyle Allah’ın sıfatları konusunda görüş ayrılığından dolayı cemiyeti terk etmiş, mescitlerde ve halkın yoğun olduğu yerlerde kendi görüşleri etrafında taraftar topladıktan sonra bir dernek kurarak faaliyetlerini daha düzenli bir şekilde devam ettirmiştir.¹³

Cemaatü Ensâri’s-Sünneti’l-Muhammediyye’nin temel misyonu, insanları her türlü şirkten hurafe ve bid’atlardan uzaklaştırıp saf bir tevhide Kur’an’a ve sahih sünnete ve Allah ve Peygamber sevgisine davet etmektir.¹⁴ İslam hem din hem devlettir ve bu

[7] Fredick De Jong, “XX. Yüzyıl Mısır’ında Tasavvuf Aleyhtarlığı, (1900-1970): Bir Ön Araştırma”, çev. Salih Çift, *UÜİFD*, c. 1, S. 20, 2011, s. 7.

[8] Bkz. “el-Cem’iyye eş-Şer’iyye fi Sutûr”, www.alshareyah.com. E.T.: 01.07.2015; Ramazan Yıldırım, *Cemaatten Partiye Dönüşen Selefîlik*, Seta Analiz, Aralık 2013, S. 73, s.9.

[9] Yıldırım, *a.g.m.*, a.y.

[10] Jong, *a.g.m.*, s. 7.

[11] Ammar Ahmed Fâid, *a.g.m.*, s. 3.

[12] Ammar Ahmed Fâid, *a.g.m.*, s. 2.

[13] Yıldırım, *a.g.m.*, s. 10.

[14] Ayrıntılı bilgi için bk. www.ansaralsonna.com. (E.T.: 08.08.2014)

ilke her zaman ve her mekân için geçerlidir. İslam devletinin ikame edilmesi ancak halis bir tevhidin yayılmasıyla gerçekleşecektir. Demokratik düzen ise kâfir düzenidir. Siyasi iktidara karşı silahlı mücadele "Haricilik"tir ve fitnenin yayılmasına katkı sağlamaktan başka bir işe yaramamaktadır.¹⁵

Kitap, gazete ve internet gibi kitle iletişim araçlarını kullanan *Cemâatü Ensâri's-Sünneti'l-Muhammediyye*, İskenderiyye, Damanhur ve Mansura ve Kahire'de orta ve alt sınıfları arasında etkili olmuş,¹⁶ Suudi Arabistan başta olmak üzere diğer İslam ülkeleri tarafından desteklenmiş ve Suudi Arabistan'a işçi olarak gidip gelen Mısırlıların katılımıyla yaygınlık kazanmıştır.¹⁷ Bu döneme şahit olan Muhammed el-Gazzalî'nin -İhvân-ı Müslimîn'in kurucu üyelerinden- Vehhabiliğin Mısır'a "Ensâru's-Sünne" adıyla girdiğine dair tespitleri vardır.¹⁸ Abdurrezzak Afifi, Abdurrahman Vekil, Raşid Şefi, Muhammed Ali Abdürrahim gibi liderle¹⁹ Mısır genelinde 150 şube ve 2000 camiyle faaliyet göstermiştir.²⁰

1.1.3. Cemâatü'l-İslâmiyye

70'li yıllarda Salah Hişam tarafından Asyat Üniversitesi'nde kurulan bu cemaat, üniversite öğrencileri arasında İslâmî uyanışı gerçekleştirmeye çalışmış, İslam nizamının hâkim kılınip, hilafetin yeniden tesis edilmesi için silahlı mücadeleyi savunmuştur. Ebû Âla Mâzî, Kerem Zühdi, Abdünnâim el-Futûh, Asım Abdü'l-Mâcid gibi isimlerin de aralarında bulunduğu *Cemâatü'l-İslâmiyye*, Enver Sedat'ın İran Şah'ını misafir etmesine ve İsrail'le yaptığı Camp David anlaşmasına karşı çıkarak, bu konuda İhvân-ı Müslimîn ve diğer sol gruplarla aynı görüşü paylaşmıştır. 1977'de Abdu'n-Naim el-Fütuh, Asım Uryan, Hilmi Cezzâr, İbrahim Zağferânî vb. isimler *Cemaatü'l-İslamiyye*'den ayrılarak İhvân-ı Müslimîn'e geçmişlerdir. 1997'de şiddeti durdurduğunu iddia eden bu grup, Enver Sedat'ın suikastı ve 58 turistin öldürülmesi hadisesinden sorumlu tutulmuştur.²¹ Günümüzde taraftarları iki kanattan oluşmaktadır. Bunlardan ilki, Kahire ve İskenderiyye üniversitelerini merkez edinen İhvân sempatzanı; diğeri ise, Port Said üniversitelerinde cihatçı çizgideki *Cemaatü'l-İslâmiyye*'dir.²²

[15] Salahuddin Hasan, "Haritatü's-Selefiyye fi Mısır... Harita Ma'lumiyye", www.onislam.net. (E.T.: 08.08.2014)

[16] Brown, *a.g.m.*, s. 4.

[17] Brown, *a.g.m.*, s. 4.

[18] Muhammed el-Gazâlî, *Düstûru'l-Vahdeti's-Sekafiyye beyne'l-Müslimîn*, Dâru's-Şurûk, Kahire 1401, 9.

[19] Amani Maged, "Salafism: The unknown Quantity" (12-18 May 2011), Issue No: 1047 weekly. aham.org.eg/2011/1047/eg40.htm, (E.T.: 27.06. 2015).

[20] www.islamopediaonline.org/country-profile/egypt/salafists/salafi-groups-egypt, (Erişim Tarihi: 27. 06.2015). Ayrıntılı bilgi için bk. Birol Akgün-Gökhan Bozbaş, "Arap Dünyasında Siyasi Selefizm ve Mısır Örneği", *Akademik Orta Doğu Dergisi*, c.7, S. 2, 2013, s. 18.

[21] Ayrıntılı bilgi için bk. "el-Cemaatü'l-İslâmiyye fi Mısır", www.aljazeera.net, (E.T.: 08.07.2015); Salih el-Verdani, *Mısır'da İslâmî Akımlar*, çev. H. Acar, Ş. Duman, Ankara 2011, a.g.e., s. 121-142.

[22] el-Verdâni, *a.g.e.*, s. 114.

1.1.4. Da'vetü's-Selefiyye

Günümüzde Mısır Seleflerinin en büyük kolu olan *Da'vetü's-Selefiyye*, üniversitelerde öğrenci faaliyetlerinin zirveye ulaştığı 70'li yıllarda *Cemaatü'l-İslamiyye*'nin birçok üyesi İhvân-ı Müslimîn'e kaydığında İskenderiyye Üniversitesi'nden İsmail Mukaddem'in -*Cemâatü Ensâri's-Sünne*'den ve Suûdi Arabistan'a gittiğinde Vehhâbi şeyhlerden etkilenen bir öğrenci- öncülüğünde kurulmuştur. Bu grup, İhvân-ı Müslimîn'in siyasetle meşgul olduğunu, siyaset için İslâmî ilkelerden taviz verdiği iddiasıyla Arap yarımadasındaki davet ve irşad eksenli siyaset ve şiddet karşıtı bir Selefi anlayışı benimseyerek, İhvân-ı Müslimîn'e katılmayı reddetmişlerdir.²³ İlk aşamada "Medresetü's-Selefiyye" ismiyle anılan bu grup, faaliyetlerini artırdığı 80'li yıllarda "Da'vetü's-Selefiyye" olarak isimlendirilmeye başlanmıştır. Kurumsal yapılanmalarında *Da'vetü's-Selefiyye*'nin sorumlusu Şeyh Muhammed Abdü'l-Fettah, yardımcısı Şeyh Yasir Burhâmi ve Şeyh Muhammed İsmail Mukaddem, Şeyh Ahmed Ferid, Şeyh Ahmed Hatib, Şeyh Said Abdilazim kurucu üyelerdir.²⁴ *Da'vetü's-Selefiyye*'nin çoğu temsilcisi Mısır'daki Suûdî Selefiligini temsil eden *Cemâatu Ensari's-Sünne*'den ayrılanlardan oluşmuştur. Yasir Burhâmi, ayrılış sebebini *Ensaru's-Sünne*'nin artık gençlerin ve toplumun taleplerini karşılayamadığı için yeni bir oluşum hareketinin başladığını belirtmiştir.²⁵ Aralarında İsmail Mukaddem'in de bulunduğu *Da'vetü's-Selefiyye*'nin ileri gelenleri Muhaddis Elbânî'den ders almışlar ve onun fikirlerinden etkilenmişlerdir.²⁶ İhvân-ı Müslimîn'e karşı Cezayirli Şeyh Ebû Bekir'in desteğini de kazanan *Da'vetü's-Selefiyye*,²⁷ "Hikme" uydu kanalıyla, "Furkan Yayınevi" ve "Savtû'd-Da've" isimli günlük gazetesiyle faaliyetlerini sürdürmüştür.²⁸

Davetü's-Selefiyye, yöntem olarak tabandan yukarıya doğru bir İslamîleşme hedeflemiş ve "tasfiye", "terbiye", "mufasale" ve "cihad"dan oluşan dört aşamalı bir metodu

[23] Bk. Hasan, "Haritatü's-Selefiyye fi Mısır...Harita Ma'lumiyye", www.onislam.net, E.T.:08.08.2014; Çakmaktaş, Nurullah, "Siyaset ve Apolitizm Arasında Mısır'da Selefi Hareket: ed-Da'vetü's-Selefiyye Örneği" Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi, c.I, S. 2014, s.7.

[24] Ammar Ahmed Fâid, "es-Selefiyyûn fi Mısır min Şer'iyeti'l-Fetâvâ ilâ Şer'iyeti'l-İntihâb", s. 4-5.

[25] Çakmaktaş, a.g.m., 9. Bazı araştırmacılar *Da'vetü's-Selefiyye*'nin İhvân-ı Müslimîn'den doğduğunu iddia etmişlerdir. Bu konuda Yasir Burhami'yi örnek göstererek, babası ve amcasının Nasır döneminde tutuklanan İhvancılar arasında olduğunu söylemişler, diğer bazı Seleflerin de hayatlarının ilk dönemlerinde İhvân-ı Müslimîn'in saflarında çalışırken, 70'li yıllarda İskenderiyye'de ed-Da'vetü's-Selefiyye kurulduktan sonra İhvân-ı Müslimîn saflarını terk ederek ed-Da'vetü's-Selefiyye'ye katıldıklarını ileri sürmüşlerdir. Bk. Ali Abdü'l-'Al, "Havle Hilaf 'el-İhvân ve's-Selefiyye' fi Mısır", Mecelletü'd-Dimokratiyye, democracy.ahram.org.eg (E.T.: 05.07.2015)

[26] Hâni Nesîre, "es-Selefiyye fi Mısır: Tehavvulât Mâ Ba'da's-Sevra" www.ahramdigital.org.eg/articles.aspx?Serial=672574&eid=7676, (E.T.: 02.07.2015).

[27] Ammar Ahmed Fâid, "es-Selefiyyûn fi Mısır min Şer'iyeti'l-Fetâvâ ilâ Şer'iyeti'l-İntihâb", s. 4-5.

[28] Omar Ashour, "Egypt's Salafi Challenge, Project Syndicate", www.project-syndicate.org/commentary/egypt-s-salafi-challenge, (E.T.: 01.07.2015).

benimsemiştir. Buna göre, tasfiye (arınma) aşamasında, Müslümanların zihnindeki dine muhalif inançlar ve İslâmi ilimlerdeki zayıf hadisler İsrâiliyat ve İslam'la uyuşmayan hükümler arındırılmaktadır. "Terbiye" aşamasında, sahih itikada ulaşan Müslümanlar hatalardan arındırılmış kitaplarla hakiki bir eğitimden geçirilmekte; "mufasale" aşamasında, Allah'ın indirdiğiyle yönetmeyen yöneticiler batıl olarak görülerek ondan uzaklaşmakta; "cihad" aşamasında ise, uyarılara rağmen İslâm'a bağlanmayan yöneticilerle mücadele edilmektedir.²⁹

Yukarıdaki aşamalar gerçekleşmeden aktif siyasetin içinde bulunmanın bir başarı sağlamayacağını düşünen *Davetü's-Selefiyye* şeyhlerinden Yasîr el-Burhâmî, İslamcılarının siyasete girmesi, İslâmi sistem karşısında bir takım ilkelerden taviz vermeyi kaçınılmaz kıldığını belirtmektedir.³⁰ Diğer taraftan demokratik sistem de Batı ideolojisinin bir ürünüdür yoksa İslâm'daki şûranın bir karşılığı değildir. Demokraside hâkimiyet halka verilirken, İslâmiyet'te hâkimiyet Allah'ındır. Demokratik sistem, İslâmî olan bir şeyi icra etmiş olsa bile yöneticiye muhalefet etme imkânı sunarken, İslâm'da İslâmî uygulamalarda yöneticiye kayıtsız itaat edilmesi, hatta fitneye mahal vermemek için bile zalim yöneticiye itaat gerekmektedir.³¹

1.1.5. *Selefiyyetü'l-Harekiyye*

Selefiyyetü'l-Harekiyye, *Da'vetüs-Selefiyye* ile aynı dönemde 1970'li yılların ortasında Kahire'de Selefî bir grup genç tarafından -bunlar Şeyh Muhammed Abdül-Maksud, Şeyh Fevzî es-Sâid, Şeyh Neşet Ahmed, Dr. Seyyid el-Arabî ve Buhayradan Dr. Hişam el-Ukde- kurulmuştur.³² Kaynaklarda bu grubun ilk zamanlar *Selefiyyetü'l-Cihâdiyye* ismiyle bilindiği söylenmektedir.³³ *Selefiyyetü'l-Harekiyye*, ülkesini İslam şeriatıyla yönetmeyen bir yöneticinin ismi ne olursa olsun kâfir olduğunu ilan ederek diğer Selefî gruplardan ayrılmış, Fevzî es-Sâid gibi bazı davetçilerin faaliyetleriyle sayısı yirmi bine ulaşan bir taraftar kitlesine sahip olmuştur.³⁴ Cihat konusuna vurgu yapan ve Filistin'deki mücahitlerin, para ve şahıs olarak desteklemesiyle ilgili fetvalar veren bu hareketin önde gelen isimleri sürekli güvenlik kısıtlamalarıyla karşılaşarak hapse atılmışlardır.³⁵

[29] Hasan, "Haritatü's-Selefiyye fi Mısır...Harita Ma'lumiyye", www.onislam.net, (E.T.: 08.08.2014)

[30] Konuyla ilgili Yâsir Burhâmî makalesi için bkz. Yâsir Burhâmî, "el-Müşârahetü's-Siyâsiyye ve Mevâzinu'l-Kuvâ", www.anasalafy.com, (E.T.: 01.07.2015); Çakmaktaş, *a.g.m.*, s. 15.

[31] Nevvâf b. Abdurrahman el-Kudeymî, "el-İslâmiyyûn ve Rabî'u's-Sevrât", *el-Merkezu'l-Arabî li'l-Ebhâs ve Dirâseti's-Siyâsât*, Doha, 2012, s. 13, Çakmaktaş, *a.g.m.*, s. 15-16.

[32] Hüseyin Süleyman Ferid Abdül-Fettah, *İşkâliyyetü'l-Alâka beyne't-Tayyârâti's-Selefiyyeti ve Cemaati'l-İhvani'l-Müslimîn ve Eseruha alâ Ameliyyeti't-Tehavvuli'd-Dimokratî fi Mısır*, el-Utrûha el-Macistir, Filistin 2014, s. 59.

[33] Abdül-Fettâh, *a.g.e.*, s. 70.

[34] Abdül-Fettah, *a.g.e.*, s. 59.

[35] Ammar Ahmed Fâyd, *a.g.m.*, s. 5-6.

1.1.6. Hareketü's-Selefiyye min Ecli'l-İslah

Davetü's-Selefiyye'nin öğrencilerinden Şeyh Rıza es-Samedî tarafından 2005'te kurulmuştur. Siyasi, iktisâdî ve toplumsal bütün konularda "emrû bi'l-ma'ruf ve nehyi ani'l-münker" prensibini ihtiva eden bir selefi yöntemi benimseyen Şeyh Rıza es-Samedî, konuşmalarında Kur'an'ı ve Selef-i Sâlihîn dönemindeki İslamî medeniyet tecrübesini vurgulamıştır. es-Samedî'ye göre bu tecrübe bir daha tekrarlanmamıştır ve Müslümanların bu medeniyeti yeniden canlandırması ve dünyanın yönetiminin de yeniden Müslümanlara teslim edilmesi gerekmektedir. *Hareketü's-Selefiyye, Davetü's-Selefiyye* şeyhlerinin reddettiği ıslah ve değişim metoduyla şeriata uygun siyasi faaliyetleri kabul etmiştir. Ancak bu hareketin devrim öncesi siyasi bir katkısı gözlenmemiştir.³⁶

1.1.7. Selefiyyetü'l-Câmiyyetü'l-Medhaliyye

Mısır'daki bu Selefi akım, Suudi Arabistan'da Ehl-i Hadis taraftarınca kurulan *Selefiyyetü'l-Câmiyyetü'l-Medhaliyye'nin* uzantısıdır. Kurucusu Mescid-i Nebevî'nin müderrislerinden Şeyh Emânullah el-Câmiî'ye (1927-1996) nisbetle Camiyye olarak isimlendirilirken daha sonra başa geçen İhvân'ın Medine'deki sorumlusu Şeyh Rebi' b. Hâdi el-Medhâlî'ye nisbetle (d. 1932) Medhali olarak da isimlendirilmeye başlamıştır.³⁷ Körfez savaşından sonra ortaya çıkan bu grubun Mısır'daki temsilcileri Şeyh Muhammed Amir, Şeyh Usame el-Kusî, Talat Zahran gibi isimlerdir.³⁸ *Selefiyyetü'l-Medhaliyye*, Müslümana yöneticiye itaat edilmesi konusunda diğer Selefilerle ittifak içerisinde olmakla birlikte yönetici eğer fasık ise -diğer Selefilere farklı olarak- ona açıkça nasihat edilmeden mutlak olarak muhalefet etmenin caiz olmadığını kabul ederler.³⁹ Bu grup, Seyyid Kutub, Şeyh Yusuf Karadavî ve Muhammed el-Gazâlî'nin görüşlerini sürekli eleştirmiş İhvân-ı Müslimîn'le şiddetli bir mücadele içinde olmuştur.⁴⁰

1.1.8. Vaiz Şeyhler ve Davetçiler

Selefi toplumun yönlendirilmesinde bağımsız Selefi vaiz ve davetçilerin de ciddi bir katkısı olmuştur. Şeyh Muhammed Hassan, Şeyh Ebû İshak el-Huveynî, Şeyh Muhammed Yakub ve Şeyh Mustafa el-Adevî'nin aralarında bulunduğu Selefi vaizler, *Davetü's-Selefiyye* ve *Cemâatü Ensâri's-Sünne*'yle iyi ilişkiler içerisinde olmalarına ve onların mescitlerine ve kurumlarına itibar etmelerine rağmen; idari kurumlarına bağlı değillerdir. Şeyh Muhammed Nâsiruddîn el-Elbâni ve Şeyh Abdülaziz b. Bâz, Şeyh Muhammed b. Salih el-Useymin, Şeyh Muhammed Emîn eş-Şinkîti gibi meşhur

[36] Ammar Ahmed Fâйд, *a.g.m.*, s. 5.

[37] Ammar Ahmed Fâйд, *a.g.m.*, s. 6.

[38] Hâni Nesîre, "es-Selefiyye fi Misr: Tehavvulât Mâ Ba'da's-Sevra", www.ahramdigital.org.eg, (E.T.: 02.07.2015)

[39] Hasan, "et-Teyyârâtu's-Selefiyye fi Misr", www.onislam.net (E.T.: 08.08.2014)

[40] Ammar Ahmed Fâйд, *a.g.m.*, s. 6.

âlimlerden etkilenen bu şeyhler Mısır'daki İskenderiyye Seleflerinin dışında Seleflerin asıl damarını oluşturmaktadır. Akaide, nefsi tasfiye ve tezkiyeye odaklanan, toplumu siyasetten men eden bu vaizler, vaazlarıyla binlerce öğrenci ve taraftar toplamışlardır. Herhangi bir güvenlik sınırlamasına maruz kalmamışlar, rahat bir şekilde faaliyetlerini yürütmüşlerdir.⁴¹

1.2. İhvân-ı Müslimîn

İhvân-ı Müslimîn, Hasan el-Bennâ tarafından 1928'de Mısır'da kurulan ve Orta Doğu İslam Ülkelerinde de faaliyet gösteren dinî-siyâsî bir teşkilattır. Kurucusu Hasan el-Bennâ, 1906'da Buhayra'nın Muhammediyye kasabasında doğmuştur.⁴² İmamlik ve saatçilikle uğraşan Şeyh Ahmed Abdurrahman el-Benna es-Saati'nin oğludur. es-Saati'nin çalıştığı dükkan sahibi Cemaleddin Afganî'nin *Urvetü'l-Vuska* dergisi etrafında kurulan cemiyete bağlı olduğundan dükkanı Abduh'un tecdid düşüncesiyle Selefilik meselelerinin konuşulup tartışıldığı bir mekandır. Babasından ilk dinî eğitimi alan Hasan el-Bennâ ondan Hanefîliği öğrenmiş, çevresinde yapılan tartışmalardan dönemin güncel meselelerden haberdar olmuştur.⁴³ İlkokulu Reşad Dini Bilgiler okulunda okumuş, ortaokul yıllarında "Cem'iyetu'l-Ahlâki'l-Edebiyye" ve "Cem'iyetu Men'il-Muharremât" cemiyetlerini kurarak, dinî ve toplumsal hayatta gördüğü problemleri çözmeye çalışmış⁴⁴ ve 1919'daki Mısır'ın millî hareketindeki gösterilere katılmıştır.⁴⁵ Ortaokuldan sonra Damanhur Öğretmen okuluna devam eden Hasan el-Benna,⁴⁶ okulun sosyal etkinliklerinde rol almış ve Hassafiye tarikatına katılmıştır.⁴⁷ 1923'te Kahire'de Daru'l-Ulum'da eğitimine devam etmiş, burada Mektebetü's-Selefiyye'yi (Selefi Yayınevi) *Menar* dergisi sahibi Reşid Rıza'yı ve Şeyh Decevi' sıklıkla ziyaret etmiştir.⁴⁸ Reşid Rıza'nın öğrencisi olan Hasan el-Bennâ, İhvân-ı Müslimîn'i kurduktan sonra da onunla sürekli fikir alışverişinde bulunmuştur.⁴⁹

İngilizlerin sömürgeleştirme hareketleriyle Müslümanların ve Mısırlıların hakir görüldüğü bir ortamda, Hasan el-Benna altı arkadaşıyla birlikte 1928'de İsmailiyye'de İslam yolunda cihad etmek için Allah'a söz verip, hizmet yolunda kardeş olmak için biatleşerek

[41] Ammar Ahmed Fâйд, *a.g.m.*, s. 5.

[42] www.ikhwanwiki.com (E.T.: 10.08.2015)

[43] Halil İbrahim Canbegi, *Mısır'da Müslüman Kardeşler Cemiyeti*, İstanbul 2013, s. 77.

[44] Hasan b. Ahmed b. Abdurrahman Hasan el-Benna, *Müzekkirâtu'd-Da'Ve ve'd-Dâiye*, y.y. 1966, s. 14-16.

[45] Hasan el-Bennâ, *Müzekkirâtu'd-Da'Ve*, s. 28.

[46] Hasan el-Bennâ, *Müzekkirâtu'd-Da'Ve*, s. 18.

[47] Hasan el-Bennâ, *Müzekkirâtu'd-Da'Ve*, s. 19.

[48] Hasan el-Bennâ, *Müzekkirâtu'd-Da'Ve*, s. 56.

[49] www.ikhwanwiki.com, (E.T.: 10.08.2015) Hasan el-Bennâ'nın Reşid Rıza hakkında, "Reşid Rızâ ise âlim, gayretli, İslâma ihlasla bağlı Allah'ın Kitabını, Rasûlünün Sünnetini ve Selef-i Salihin'in eserlerini çokça seven bir kimse idi. Hayatını dinine ve İslâm Ümmetine hizmete vakfetmişti. Hakkı söylemekte ve savunmakta kahramandı. Hiçbir kimseden korkmaz, kimseye dil dökmez ve yaltaklanmazdı." dediği bilinmektedir. Hasan el-Bennâ, *Müzekkirâtu'd-Da'Ve*, 228.

İhvân-ı Müslimîn teşkilatı için ilk adımı atmışlardır.⁵⁰ “Medresetü’t-Tezhib” yani “Ahlak Disiplini Okulu” olarak isimlendirdikleri bir büroda İslâmî bir programla, Kur’an ve hadis öğretme, genel İslâmî ahlak ve ahkâmıyla ilgili halka yönelik irşad faaliyetlerine başlamışlardır.⁵¹ Ahlâki yozlaşmaya karşı İslâmî ilkelere dayalı adil ve ahlaklı bir toplum oluşturma gayesiyle ortaya çıkan İhvân-ı Müslimîn, Hasan el-Bennâ’nın ifadesiyle İslâm’ın asıl ve saf kaynakları olan Kur’an ve Sünnet’e davet eden Selefî bir davet, akaid ve ibadetler konusunda sünnetle amel eden Sünnî karaktere sahip, gerçek tasavvuf erbabı, ülke içerisinde düzenin ıslahını, dışarıda İslâm ümmetinin diğer milletlerle ilişkilerini yeniden gözden geçirmesini isteyen, ilmî ve kültürel faaliyetlere, beden eğitimine önem veren dinî, siyâsî ve iktisadî bir teşkilattir.⁵²

Reşid Rıza’nın vefatıyla yayımı duran *Menar* dergisini tekrar yayımlamaya başlayan İhvân-ı Müslimîn, *İhvân-ı Müslimîn* gazetesini ve *Nezir* dergisini çıkararak kısa sürede geniş halk kitesine hitap etmiş⁵³ ve 1931’de üç şubeyle faaliyet göstermeye başlamıştır. 1938’de bu sayı 300’e, 1948’de ise 2000’e ulaşmış, bir milyonu aşkın üyesiyle siyâsî otoriteye karşı önemli bir muhalif grup olmuştur. Bu süreçte Suriye, Sudan gibi ülkelerde de şubelerini açarak uluslararası bir kimliğe bürünmüştür.⁵⁴

İhvân-ı Müslimîn, 1936’da İngilizlerin Süveyş Kanalı’nda 10.000 asker bulundurmalarına izin veren Mısır-İngiltere ittifakına ve II. Dünya savaşında Mısır’ın İngiltere’nin yanında savaşa girmesine karşı çıkmıştır. Bu tavrı, hükümet tarafından kontrol altına alınmasına sebep olmuştur. 1940’lı yıllarda Filistin sorunu ortaya çıkınca hem Mısır’ın hem de Filistin’in kurtarılması gayesiyle mücahid ordusu kurmuş ve bu konuda Mısır’da duyarlılığın artmasını sağlamıştır.⁵⁵

Hasan el-Bennâ 1942’de parlamento seçimlerine katılma kararı almasına rağmen, İngiltere Kralı Faruk’a baskı yapmış ve Vefd lideri Nahhas Paşa’nın aracılığıyla, bu teşebbüsünden vazgeçirilmiştir. 1945’te yapılan parlamento seçimlerinde ise İhvân-ı Müslimîn, Hasan el-Bennâ’yı Mansura’dan aday göstermesine rağmen bu seçimde -hileli olduğu söylenilmekte- parlamentoya girememiştir.⁵⁶

İhvân-ı Müslimîn, 1948’de İsrail Devleti’nin kurulmasıyla başlayan Arap-İsrail savaşına fiilî olarak destekte bulunmuştur. Fakat cemiyetin bu faaliyetleri dışarıdan

[50] Hasan el-Bennâ, *Müzekkirâtu’d-Da’ve*, s. 68.

[51] Hasan el-Bennâ, *Müzekkirâtu’d-Da’ve*, s. 68-69; Canbegi, *a.g.e.*, 87.

[52] Hasan b. Ahmed b. Abdurrahman Hasan el-Bennâ, *Mecmûatü Resâilil-İmam eş-Şehîd Hasanîl-Benna*, Beyrut 1984, s. 122-123.

[53] Hasan el-Bennâ, *Müzekkirâtu’d-Da’ve*, 227 vd.

[54] Selin M. Bölme vd, *25 Ocak’tan Yeni Anayasaya: Mısır’da Dönüşümün Anatomisi*, Seta Rapor, No:2, Nisan 2011, s. 22.

[55] Ayrıntılı bilgi için bk. İbrahim Beyyûmi Gânim, “İhvân-ı Müslimîn”, *D.İ.A.*, Ankara 2000, c. 21, s. 581.

[56] Canbegi, *a.g.e.*, s. 111.

Mısır hükümetine -başbakan Nukraşi Paşa- baskıların artmasına neden olmuş ve Mısır hükümeti İhvân-ı Müslimîn'i feshederek bütün mal varlıklarına el koymuştur.⁵⁷ Hükümetin gerekçesi, İhvân-ı Müslimîn'in askeri kanadında bulunan cephanelerdir. İhvân-ı Müslimîn bu silahların Arap-İsrail savaşında kullanılacağını iddia etse de Mısır hükümeti bunu kendi meşrutiyetine bir tehdit olarak görmüştür.⁵⁸ İhvân-ı Müslimîn'in feshedilmesi üzerinden çok geçmeden İhvân-ı Müslimîn, Nukraşi Paşa'nın öldürülmesinden sorumlu tutulmuş ve 1949'da Hasan el-Benna, konferans dönüşü suikastla öldürülmüştür.⁵⁹ Yerine Hasan Hedaybi, İhvân-ı Müslimîn'in liderliğine seçilmiştir.

1952'de Mısır tarihinde yeni bir dönemi başlatan Hür Subaylar darbesi yapılmıştır. İhvân-ı Müslimîn liderleri Hür Subaylarla ilişki içerisinde olmasına rağmen devrimde doğrudan rol oynamamışlardır. Devrim sonrasında gücünü paylaşmak istemeyen ordu, İslâmî bir düzen isteyen İhvân-ı Müslimîn'le kısa sürede anlaşmazlığa düşmüş ve 1954'te Cemal Abdunnâsır'a yapılan suikasttan sorumlu tutarak aralarında Seyyid Kutub'un da bulunduğu İhvân-ı Müslimîn'in pek çok üyesini hapse atmıştır.⁶⁰ Bu süreçte İhvân-ı Müslimîn kadroları Suudî Arabistan'a gitmek zorunda kalmış ve bu da eğitim alanında boşluğa neden olmuştur. Nâsır, İhvân-ı Müslimîn'e karşı, bu boşluğun, iktidara karşı pasif bir duruş sergileyen Selefler tarafından bu doldurulmasına göz yummuştur.⁶¹ Suudi Arabistan her ne kadar İhvân-ı Müslimîn'e ev sahipliği yapsa da siyasi açıdan Mısır'daki Selefleri destekleyerek İhvân-ı Müslimîn'i dengelemek istemiştir.⁶²

Cemal Abdunnâsır'ın 1970'teki ölümü üzerine 15 Mayıs 1971'de yaptığı saray darbesiyle Enver Sedat, Mısır'ın yeni lideri olmuş, Nâsır'ın Sovyet yanlısı politikasını takip edenleri bertaraf etmek için İhvân-ı Müslimîn ve diğer İslamcı hareketlerle iyi ilişkiler içerisinde olmuştur. Amacı Kral Hüseyin'in 1950'lerde Ürdün'de yaptığı gibi, Nâsırcıları İslamcılarla etkisiz hale getirmektir.⁶³ Sedat fazla çaba harcamadan Müslüman Kardeşler sayesinde eski rakiplerinden kurtulabilmiştir. 1978'de Sedat'ın İsrail'le yaptığı "Camp David" anlaşmasıyla toprak karşılığı barış yapılmış ve İsrail devleti Mısır tarafından resmen tanınmıştır.⁶⁴ Bu anlaşma Mısır'da büyük bir tepkiye, yeni radikal grupların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Enver Sedat cihatçı bir örgüt üyesi Halid el-İslambuli'nin suikastı sonucu 6 Ekim 1981'de öldürülmüştür.⁶⁵

[57] Gânim, *a.g.m.*, s. 581.

[58] Richard P. Mitchell, İhvanu'l-Müslimîn, trc. Abdüsselam Rıdvan, Kahire 1985, s.112 vd; Cenap Çakmak, "Müslüman Kardeşler Bir Sivil Toplum Örgütü mü?", *Akademik Orta Doğu*, c.II, S.1, (2007), 84.

[59] Canbegi, *a.g.e.*, s. 113.

[60] Selin M. Bölme vd, *a.g.m.*, s. 21.

[61] Birol-Akgün, *a.g.m.*, s. 14.

[62] Acun, Akkaya, *a.g.m.*, s. 11.

[63] Selin Çağlayan, *Müslüman Kardeşler'den Yeni Osmanlılar'a İslamcılık*, Ankara 2010, s. 244.

[64] Canbegi, *a.g.e.*, s. 138.

[65] Canbegi, *a.g.e.*, s. 139.

Hüsnü Mübarek ise -görev süresi 14 Ekim 1981-11 Şubat 2011- toplumun dinî hassasiyetinin yüksek olduğunu görmüş, dönemindeki radikal ve ılımlı İslamcı grupları bir birinden ayırmıştır. İhvân-ı Müslimîn⁶⁶ ılımlı olarak kabul edildiği için bu dönemde daha serbest hareket etmiştir. 1980'li yıllardan itibaren aşırı tekfirci ve cihatçı gruplar hapisteyken, İhvân-ı Müslimîn altın çağını yaşamıştır. Hüsnü Mübarek, tekfirci ve cihatçılara karşı İhvân-ı Müslimîn'in yükselmesine göz yumarken, ileride ona alternatif olacak yeni bir İslamcı akımın, Selefiğin güçlenmesini desteklemiştir.⁶⁷

İhvân-ı Müslimîn, 1984 seçimlerinde Wefd partisi altında 8 sandalyeyle 1987'de ise Sosyalist İşçi partisiyle anlaşarak, 38 sandalyeyle parlamentoya girmiştir. 1991'de ortaya çıkan Körfez savaşında diğer sendikaları organize edip Mısır'ın Irak'a karşı oluşturulan ittifakta yer almasını kınayan bir bildiri yayımlamış ve 1992 depreminde tüm sosyal organizasyonlarıyla depremin yaralarını sarmıştır. Bu durum, İhvân-ı Müslimîn için yeni bir döneme kapı aralamıştır, zira bu hadiselerle İhvân-ı Müslimîn'in gücünü gören Hüsnü Mübarek, İhvân-ı Müslimîn'e karşı cephe almaya başlamıştır.⁶⁸ Bundan sonra İhvân-ı Müslimîn'in önemli isimlerine terör örgütleriyle bağlantılı olduğu iddiasıyla ağır cezalar verilmiş ve pek çok şubesi kapatılmıştır.

2005 genel seçimlerinde İhvân-ı Müslimîn yasaklı olmasına rağmen bağımsız adaylarla seçime katılmış, 454 kişilik meclise 88 milletvekili göndererek büyük bir başarı kazanmıştır.⁶⁹ 2008'deki yerel seçimlerde ise Mübarek, İhvân-ı Müslimîn adaylarından 800 adayı tutuklatarak seçime girmelerine engel olmuş ve az bir katılımın gerçekleştiği seçimlerde yalnızca 20 İhvân-ı Müslimîn üyesine aday olma hakkı tanımıştır.⁷⁰

1.3. 25 Ocak 2011 Devrimi Öncesi Selefilik-İhvân-ı Müslimîn İlişkisi

Mısır'da Selefler ve İhvân-ı Müslimîn sahip oldukları toplumsal kimlikleriyle farklı platformlarda yer almalarına rağmen, her iki grubun da oluşum süreçlerinde Reşid Rıza'nın fikirlerinden etkilenmiş olduğu anlaşılmaktadır. Zira Reşid Rıza hem Hasan el-Bennâ'nın hem de Şeyh Muhammed Hamid el-Fakî'nin hocasıdır.

Bu grupları farklılaştıran şey daha çok hedefe ulaşma metodları ve siyasetle ilgili yaklaşımlarıdır.⁷¹ İhvân-ı Müslimîn kuruluşundan itibaren fiilen siyasetin içerisinde bulunurken, Selefi akımlar son yıllara kadar siyasetten uzak durmayı tercih etmişlerdir.

[66] Kaynaklarda İhvân-ı Müslimîn'den 1970'li yıllarda "el-Fenniyyetü'l-Askeriyye" -kurucusu Salih Seriyye- ve akabinde Cematü'l-Cihad adlı Selefi Cihâdi grupların ayrıldığı söylenmektedir. Bk. Abdü'l-Fettâh, *a.g.e.*, s. 66.

[67] Tarık Abdül Celil, *Mısır Devriminin Ayak Sesleri*, İstanbul 2012, s. 89.

[68] Canbegi, *a.g.e.*, s. 144.

[69] Mehmet Dalar, "Mısır'da Müslüman Kardeşler Hareketinin Demokrasi Anlayışı ve Sisteme Etkisi", *Alternatif Politika*, Özel Sayı 1, Kasım 2010, s. 59.

[70] Dalar, *a.g.m.*, s. 61-62.

[71] Abdü'l-Fettâh, *a.g.e.*, s. 63.

Ancak süreç içerisinde mevcut devlet başkanına itaat noktasında Selefi gruplar arasındaki farklılıklar, İhvân-ı Müslimîn'le olan ilişkilerine de yansımıştır. Bu hususta İhvân-ı Müslimîn'e karşı en sert tavra sahip olan kesim, *el-Cemâatü'l-İslamiyye*'nin cihatçı kesimiyle *Selefiyyetü'l-Medhaliyye*'dir. Cihatçı *Cemaatü'l-İslamiyye*'ye mensup üniversite öğrencilerinin İhvân-ı Müslimîn öğrencilerine olan muhalefetinin zamanla çatışmalara dönüştüğü söylenmektedir.⁷² Devlet içerisinde herhangi bir örgütlenmeye cevaz vermeyen *Selefiyyetü'l-Medhaliyye* de böyle bir girişimi siyasî otoriteye başkaldırı olarak kabul etmiş ve bunun Ehl-i Sünnet prensilerine aykırı olduğunu iddia ederek, İhvân-ı Müslimîn'i Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'e muhalif olmakla itham etmiştir.⁷³

Diğer taraftan *Selefiyyetü'l-Harekiyye* bu konuda *Selefiyyetü'l-Medhaliyye*'ye zıt görüşler ileri sürerek İslam şeriatını uygulamayan bütün yöneticileri tekfirle suçlamıştır. *Selefiyyetü'l-Harekiyye*'nin bu tavrı İhvân-ı Müslimîn'le bir derece yakınlaşmalarına katkı sağlasa da bu grup, siyaset alanın muğlak oluşundan dolayı siyasetle uğraşmaktan kaçınmıştır.⁷⁴

Mısır Selefleri arasında önemli bir mevkiye sahip, *Cem'iyetü's-Şer'iyye*, *Cemâatü Ensâri's-Sünne* ve *ed-Da'vetüs-Selefiyye* gibi gruplarla, Muhammed Hassan, Muhammed Hüseyin Yakub, Ebu İshak el-Huveynî gibi önemli vaizler ise İhvân-ı Müslimîn'e karşı orta yolu tercih etmişler, İhvân'a karşı ne düşmanca bir tavır sergilemişler ne de onunla tam uyumlu bir ilişki içerisinde bulunmuşlardır. İhvân-ı Müslimîn'le genel meselelerde iletişim içerisinde bulunsalar bile İhvân-ı Müslimîn'i siyasetle uğraşırken İslâm'dan taviz veren bir grup olarak görmüşlerdir.⁷⁵ Onlara göre İhvân-ı Müslimîn, toplumun İslâmileşmesini dikkate almadan, sanki yönetici Müslüman olduğunda toplum ıslah olacakmış gibi bütün enerjisini siyasete vermiş; buna yaparken de İslamî ilkelerden taviz vermek zorunda kalmıştır.⁷⁶ Tarık Osman'ın bu gruplar arasındaki ilişkiyi "soğuk barış" şeklinde nitelendirmesinin yerinde bir ifade olduğunu söylemek mümkündür.⁷⁷

Siyasetin dışında bazı dinî ve toplumsal konularda da Seleflerle İhvân-ı Müslimîn arasında benzer ve farklı yaklaşımlar mevcuttur. Söz gelimi ıslah konusunda, Selefler, namaz, zikir ve oruçla ferdin tezkiyesine daha çok önem verirken, İhvân-ı Müslimîn fertten başlayarak ailenin ve toplumun ıslah edilmesini ön gören tederici ve sistemli bir ıslah metoduyla hareket etmiştir. Toplumun ıslahına öncelik verdiğinden dolayı toplumsal

[72] el-Verdânî, *a.g.e.*, s. 219.

[73] Tarık Osman, "el-İhvanu'l-Müslimîn ve's-Selefiyyûn fî Mısır: Kıraa Tahliliyye fî Tabiati ve Mesari'l-Alaka", *Merkezu Nama li'l-Buhûs ve'd-Dirâsat*, s. 17.

[74] Tarık Osman, *a.g.m.*, s. 18.

[75] Tarık Osman, *a.g.m.*, s. 19-21.

[76] "Nazra Tahliliyye 'an Vücûdî'l-Vehhâbî fî Misr", www.elhakoona.blogspot.com.tr, (E.T.: 10.07.2015); Çakmaktaş, *a.g.m.*, s. 17.

[77] Tarık Osman, *a.g.m.*, s. 22.

problemler üzerinde daha çok durmuştur.⁷⁸ *Da'vetüs-Selefiyye*, İhvan-ı Müslimîn'in kurucusu Hasan el-Bennâ'nın tasavvufufla olan ilişkisinden hareketle İhvân-ı Müslimîn'in itikâdî açıdan bir sapma içerisinde olduğunu ve Ehl-i Sünnet dairesinin dışında kaldığını iddia etmiştir.⁷⁹ Hasan el-Bennâ'ya göre ise, İhvan-ı Müslimîn hayrı isteyen iffetli, temiz kalpli, lüzumsuz şeylerden yüz çeviren Allah için dost kurup doğruya bağlı kalmaya çalışan gerçek tasavvuf erbabıdır.⁸⁰

Cihat konusunda ise *Da'vetüs-Selefiyye*'den Yasir Burhâmi'ye göre cihatçı gruplar, İslam toprakları içinde cihat ilan ederek cihat prensibinin dışına çıkmaktadır ve cihat faaliyetleri fitnenin ortadan kaldırılmasından ziyade, büyük fitnelere, felaketlere sebep olmaktadır. Bunun için İslam toplumunu iman ve tevhide davet ederek akaidinin ıslah edilmesi gerekmektedir. Burhâmi'ye göre Müslümanların güçsüz olduğu bir dönemde cihat ilan etmenin herhangi bir maslahatı olmayacaktır.⁸¹ Hasan el-Bennâ ise Cihat Risalesi'nde, Kur'an ve hadislerden örnekler vererek, İslam topraklarının ihtilalciler tarafından gasbedilip bölündüğünü, Müslümanlara cihat etmenin farz-ı ayın, kaçınılmaz bir zorunluluk olduğunu⁸² söylemiş, başka bir yerde daha geniş bir perspektifle İslam'da Müslümanların durumlarına önem verme, kurtuluş çaresi arama, Allah yolunda asker olma, adaleti temin etme, mücahitleri sevme cihadın kapsamına girdiğini İhvan-ı Müslimîn'in tüm uygulamalarıyla bu cihat çeşitlerini yerine getirdiklerini söylemiştir.⁸³ Ancak İhvan-ı Müslimîn tarihsel süreçte genel olarak demokrasiden yana bir tavır sergileyerek, cihadî, tekfircî radikal tavırlardan uzak durmuştur. Bid'at konusunda ise Selefiler, türbe ziyaretlerini, erkeklerin altın mücevher kullanmasını, turistlerin kıyafetlerini bidat olarak görmüşler, politik ve siyasi sistemdeki bid'atlar hakkında cezalandırma endişesiyle konuşmaktan çekinmişlerdir.⁸⁴ Hasan el-Bennâ'ya göre de ölmüş kimselerden yardım isteme, kabirleri inşa etme, onları kapatıp, aydınlatma, onlara el sürme, Allah'tan başkasına yemin etme gibi şeyler bid'attır.⁸⁵

[78] Abdü'l-Fettâh, *a.g.e.*, s. 65.

[79] "Nazra Tahliyye 'an Vücûdî'l-Vehhâbî fî Misr", www.elhakoona.blogspot.com.tr, (E.T.: 10.07.2015); Çakmaktaş, *a.g.m.*, 17.

[80] Hasan el-Benna, *Risaleler*, (trc. Hasan Karakaya-H. İbrahim Kutlay), İstanbul t.y., c. IV, s. 161.

[81] Çakmaktaş, *a.g.m.*, s. 13-14.

[82] Hasan el-Benna, *Risaleler*, c. V, s. 185-190.

[83] Hasan el-Benna, *Risaleler*, c. IV, s. 72 -77.

[84] Brian Wright, *The Legal Methodology of the Salafi Movement in Egypt*, The American University, School of Humanities and Social Sciences, Unpublished Master Thesis, Cairo 2012, *a.g.e.*, s. 70-71.

[85] Hasan el-Bennâ, *Risaleler*, c. XI, s. 149 vd.

2. 25 Ocak 2011-3 Temmuz 2013 Döneminde Selefilere ve İhvân-ı Müslimîn

2.1. 25 Ocak 2011 Devrimi

Bilindiği üzere Arap Baharı, Mısır'da gençlik hareketi olarak başlamış, 6 Nisan Hareketi, Adalet ve Eşitlik için Gençlik, Özgürlük Halk Cephesi, Yarın Partisi ve Baradey taraftarlarınca desteklenmiş ve 18 gün süren halk gösterileri sonucunda 11 Şubat 2011'de Hüsnü Mübarek'in görevi bırakmasıyla son bulmuştur. İsyân ilk başladığında gözler Mısır'ın en güçlü İslâmî akımı olan İhvân-ı Müslimîn'e çevrilmiştir. İhvân-ı Müslimîn'in desteği ilk başlarda bireysel düzeyde kalmış; resmî olarak destek açıklaması isyandan üç gün sonra gelmiştir. İhvân-ı Müslimîn protestolar boyunca ön planda olmak istememiş, bu süreçte İslâmî slogan ve bayrak kullanmaktan kaçınmış ve Mübarek'in gitmesi yönünde ideolojiden uzak demokratik hakkı talep eden bir dille hareket etmiştir. Bu durum, İhvân-ı Müslimîn'in Mısır siyasetindeki geçmişiyle doğrudan ilgilidir.⁸⁶

Selefilere ise devrim sürecinde gelişen olaylar kaşısında birbirlerinden farklı tutum ve tavırlar sergilemişlerdir. Kahire'deki *Selefiyyetü'l-Harekiyye*'nin önderleri Muhammed Abdü'l-Maksûd, Şeyh Neşet Ahmed, Şeyh Fevzi es-Said gibi isimler devrimi ilk günden itibaren destekleyenler arasındadır. İskenderiyye Selefilerinden Şeyh Muhammed Hassan ise başta kararsız kalmasına rağmen daha sonra meydanlara inerek Hüsnü Mübarek'e açıkça görevini bırakması çağrısında bulunmuş ve Selefilere devrime destek vermelerini istemiştir.⁸⁷

Diğer taraftan Şeyh Mahmud Mısırî, Şeyh Mustafa el-Adevî, Şeyh Muhammed Hüseyin Yakub gibi meşhur Selefi şeyhler ise yaptıkları televizyon konuşmalarıyla, gösterilerin meşru olmadığını ifade etmişler, meydanlara inenlerden fitneden uzak durmalarını ve evlerine geri dönmelerini talep etmişlerdir.⁸⁸

Selefilere arasında oldukça güçlü bir konumda olan İskenderiyye'deki *Da'vetüs-Selefiyye* ise devrim esnasında gelişen olayların sonucuna göre farklı tavırlar -pragmatik olarak da nitelenen- sergilemiştir. Bu hususta *Da'vetüs-Selefiyye*'nin önemli isimlerinden Şeyh Yasir Burhâmi'nin verdiği fetvalar müntesiplerinin nasılyol takip edecekleri konusunda etkili olmuştur. İlk fetvasında dine bağlılıkları ve ülkelerine duydukları sorumluluk bilinciyle fitneden uzak durma gayesiyle 25 Ocak gösterilerine katılmayacaklarını söyleyen Yasir Burhâmi,⁸⁹ 29 Ocak fetvasında, Müslümanların devletin korunmasına yardım etmesi ve savaşmaktan, yağma ve soygundan ve insanlara saldırmaktan sakınması gerektiğini⁹⁰ söylemiştir. 31 Ocak'taki fetvasında ise Müslümanların Allah'ın haram kıldığı kanları,

[86] Selin M. Bölme vd, *a.g.m.*, s. 20-21

[87] Abdü'l-Fettâh, *a.g.e.*, s. 71; Ammar Ahmed Fâid, *a.g.m.*, s. 7.

[88] Abdü'l-Fettâh, *a.g.e.*, s. 71.

[89] Yıldırım, *a.g.m.*, a.y.

[90] Ümeyme Abdüllatif, *a.g.m.*, s. 3.

malları ve şerefleri korumalarını, -ister Müslümanların kanları olsun, ister diğerlerinin kanları olsun-, ülkede emin olanları korkutan çetelere karşı koymalarını ve bunlara karşı imkanları ölçüsünde her türlü aletle silahlanmalarını, hastane, fabrika, banka gibi kamu binalarını ya da mahalli alanları korumalarını istemiştir.⁹¹ Neticede bazı Selefi gençlerin devrim olaylarına katıldıkları söylenirse de grup olarak *Cemâatü'l-İslamiyye* ve *es-Selefiyyetü'l-Harekiyye*'nin dışında Seleflerin çoğu devrimi desteklememiştir.

Mübarek'in devrilmesi yaklaşırken 8 Şubat 2011'de İskenderiyye'de çok sayıda Selefinin katıldığı Selefi kongresi düzenlenmiş ve kongrede Mısır'ın çok zor bir süreçten geçtiği, bu süreçte İslâmî karakterinin korunması gerektiği ve buna aykırı her türlü hareketin kabul edilemeyeceği belirtilmiş, bu bağlamda Anayasa'nın, devletin dinin İslâm, dilinin Arapça ve öncelikli hukukî kaynağının Şeriat hukuku olduğunu vurgulayan 2. Maddesinin korunması çağrısı yapılmıştır.⁹²

2.2. 25 Ocak 2011 Devrimi Sonrası Selefler ve İhvân-ı Müslimîn

25 Ocak 2011 sonrasında ortaya çıkan siyâsi atmosferde İhvân-ı Müslimîn ve Seleflerin hızlı bir şekilde partileşme sürecine girdikleri müşahade edilmiştir. Bu noktada daha önce siyasetle uğraşmayı caiz görmeyen Seleflerin ani bir içtihad değişikliğinde bulunmaları dikkat çekmiştir. Kaynaklarda partileşme faaliyetlerin Selefi gençlerin yoğun talebiyle gerçekleştiği ve bu hususta Selefi kökenli Şeyh Hazım Ebu İsmail gibi İhvâncı bir yöntemi benimseyen liderlerin ciddi bir etkisinin olduğu söylenmektedir.⁹³

2.2.1. Selefi Akımların Kurdukları Siyasi Partiler

2.2.1.1. Hizbu'l-Fadîle

Hizbu'l-Fadîle, 25 Ocak sonrasında Şeyh Muhammed Abdu'l-Maksûd el-Afîfî'nin İskenderiyyeli şeyhlerle yaptığı istişareler sonucu, Selefi gençlerin desteğiyle kurulmuş ilk siyâsi partidir.⁹⁴ Mahmud Muhammed Bedr, Muhammed Abduh İmam, Halid Said gibi isimler partinin kurucu isimleri arasındadır. Adalet ve eşitliği yaymaya çalıştığını ve Mısır'da farklı alanlarda İslam şeriatı ilkelerine geri dönüşü hedefleyen Hizbu'l-Fadîle, yeni yapılacak İslâmî anayasa ile toplumun temel öğelerin ve sivil kurumların restoresini destekleyeceklerini, manevî değerlere ve sosyal dayanışmaya önem vereceklerini Filistin davasında Filistin'i destekleyeceklerini beyan eden bir bildiri yayımlamıştır.⁹⁵

Hizbu'l-Fadîle'nin genç kadroları siyasete geçiş döneminde günlük hayatta

[91] Ümeyme Abdüllatif, *a.g.m.*, a.y.

[92] Ammar Ahmed Fâйд, *a.g.m.*, s. 7; Akgün-Bozbaş, *a.g.m.*, s. 22.

[93] Muhammed Celal el-Kassâs "es-Selefiyyûn fi Mısır ba'de âmeyn min Mümareseti's-Siyâseti", www.saaaid.net, (E.T.: 01.08.2015).

[94] Muhammed Celal el-Kassâs "es-Selefiyyûn fi Mısır ba'de âmeyn min Mümareseti's-Siyâseti", www.saaaid.net, (E.T.: 01.08.2015); Ahmed Zağlul Şellâta, "Müstakbelü't-Tehavvulât Dâhile't-Teyyârî's-Selefi fi Mısır", *Varaka*, "et-Tehavvûlâtü's-Selefiyye" Mu'temer, Merkezü'd-Dirâseti'l-İstirâtiyye, Câmîatü'l-Ürdüniyye, 2013, 16.

[95] Ayrıntılı bilgi için bk. www.muslm.org, E.T.: 02.08.2015; Akgün-Bozbaş, *a.g.m.*, s. 29.

karşılaşılan problemlerin çözümü için medya, siyaset ve hukukî haklar vb. konularda uzmanlardan oluşan komitelerin oluşturulmasını kararlaştırmışlar ve her kesimden Selefi'nin yer aldığı "Selefi Cephe"yi kurmuşlardır.⁹⁶

2.2.1.2. Hizbu'n-Nûr

Hizbu'l-Fadîle'nin kuruluşundan çok geçmeden, İskenderiyye'deki Da'vetû's-Selefiyye şeyhleri Hizbu'l-Fadîle'nin tekfircileri ve cihatçıları da içine aldığı iddiasıyla bu partiden ayrılarak Hizbu'n-Nur'u kurmuşlardır.⁹⁷ "İslâmî değerler ışığında ülke içerisinde mevcut yozlaşmışlıkla mücadele etmeyi" hedef olarak belirleyen Hizbu'n-Nûr'un⁹⁸ başkanı İmad Abdî'l-Gaffûr'dur. Partinin diğer önde gelen diğer isimleri, Şeyh Muhammed Mukaddem, Yasir Burhâmi, Said Abdü'l-Azim, Ahmed Ferid ve Muhammed Abdî'l-Fettâh'tır.⁹⁹

Daha önce siyasetle uğraşmaya karşı çıkan İskenderiyye Seleflerinin kurdukları bu partiyle İhvân'la yıllardır aralarında devam edegelen anlaşmazlığın en büyük engeli ortadan kalkmıştır. Bundan sonra İhvân-ı Müslimîn'le (Hizbu'l-Hürriyye ve'l-Adale'yle) ne tam bir ittifak haliyle ne de mücadele şeklinde tavsif edilemeyen bir ilişki içerisinde olan Hizbu'n-Nur'un, Hizbu'l-Hürriyye ve'l-Adâle'yle aralarındaki ilk ihtilaf; İhvân-ı Müslimîn'in seçimlere "demokratik ittifakla" girmek istemesi ve bu konuda laik, liberal ve sol partilerle de anlaşmasıdır.¹⁰⁰ Hizbu'n-Nur, İslamî kökenli olmayan partilerin bu ittifaka katılmasına karşı çıkarak, Hizbu'l-Binâ ve't-Tenmiye ve Hizbu'l-Asâle ittifak yaparak "İslami Blok" altında seçimlere girmiştir.¹⁰¹ Seçim sonucunda % 24 oranında bir oyla 508 milletvekilinden oluşan parlamontaya 121 milletvekili göndermiştir.¹⁰²

Söylemleri arasında Filistin ve İsrail'le ilgili herhangi bir konuya değinmeyen Hizbu'n-Nur'un başkanı İmad Abdü'l-Gaffûr, yeni yapılacak anayasada "Devletin dini İslamdır." ibaresinin kesinlikle korunmasını istemiştir. Laik sisteme karşı olduklarını ancak İslam devleti de istemediklerini söyleyen parti başkanı, demokrasi ve hukukun üstünlüğünü, insan haklarını savunacaklarını, her ne kadar İslam devletini istemeseler de halkın İslam'dan kopuk olmasına razı olmayacaklarını belirtmiştir.¹⁰³

[96] Muhammed Celal el-Kassâs "es-Selefiyyûn fi Mısır ba'de âmeyn min Mümareseti's-Siyâseti", www.saaaid.net, (E.T.: 01.08.2015).

[97] Muhammed Celal el-Kassâs, "es-Selefiyyûn fi Mısır ba'de âmeyn min Mümareseti's-Siyâseti", www.saaaid.net, (E.T.: 01.08.2015)

[98] Akgün-Bozbaş, *a.g.m.*, s. 26.

[99] Ümeyme Abdüllatif, *a.g.m.*, s. 12.

[100] Abdü'l-Fettah, *a.g.e.*, s. 77.

[101] Abdü'l-Fettah, *a.g.e.*, s. 77.

[102] Zağlul, *a.g.m.*, s. 16.

[103] www.jadaliyya.com, (E.T.: 05.07.2015); Akgün-Bozbaş, *a.g.m.*, s. 28.

2.2.1.3. Hizbu'l-Vatan

Hizbu'n-Nûr arasındaki reformcularla gelenekçiler arasında anlaşmazlıkların sonucunda 2013'ün başlarında Hizbu'n-Nur'un kurucusu İmad Abû'l-Gaffûr partisini terk ederek Hizbu'l-Vatan partisini kurmuştur.¹⁰⁴ İmad Abdü'l-Gaffûr reformcu kanadın öncülerindendir ve Hizbu'n-Nur'dan boşalan yerine gelenekçilerden Yunus Mahyun getirilmiştir. Mısır'ın ilerlemesi yolunda çaba sarf edeceklerini ve İslam şeriatini uygulamayı, sosyal adaleti gerçekleştirmeyi planladıklarını belirten İmad Abdü'l-Gaffûr,¹⁰⁵ diğer Selefî partilerle İhvân-ı Müslimîn arasında orta yolu tutmaya çalışmıştır.¹⁰⁶

2.2.1.4. Hizbu'l-Asâle

Hizbu'l-Asâle, Hizbu'l-Fadîle yöneticileri arasındaki liderlik tartışmaları sonucu ortaya çıkmıştır. Kurucusu, daha önce Hizbu'l-Fadîle'nin kurucusuyken kurduğu partiden ayrılan Adil Maksûd Afiffîdir.¹⁰⁷ Çoğunlukla Kahire merkezli Selefîler tarafından desteklenen parti, kuruluş aşamasında Hizbu'n-Nûr tarafından desteklenmiştir. Bu konuda Hizbu'n-Nûr'un beş şehre vekil tayin ederek bu partiye yardım ettiği söylenmektedir.¹⁰⁸ Hizbu'l-Asâle'nin parti programı Hizbu'l-Fadîle'den çok farklı değildir. Mısır'ın İslâmî kimliğini vurgulayan Hizbu'l-Asâle, İslâmî prensiplerin dikkate alınarak gerçekleştirilecek reformları desteklemeyi, rüşvet ve toplumsal yozlaşmışlıkla mücadele, İslâmî ilkeler çerçevesinde medya özgürlüğünü, İslam dünyasını tek bir çatı altında birleştirmek için mücadele etmeyi ve Camp David anlaşmasını iptal ederek İsrail'le yeni bir barış zeminini aramayı amaç edinmiştir.¹⁰⁹ Hizbu'l-Asâle, İslâmî bloğu destekleyerek parlamento seçimlerine girmiştir.¹¹⁰

2.2.1.5. Hizbu'l-Binâ ve't-Tenmiyye

Hizbul-Binâ ve't-Tenmiyye, Mübarek'in devrilmesinden sonra Cemaâtü'l-İslamiyye mensupları tarafından 20 Haziran 2011'de Asyat'ta kurulmuştur.¹¹¹ Tarık Zumur, Abbud Zumur, Saffet Abdulğani partinin ileri gelenlerindendir. Gayeleri, Allah'ın rızasını kazanma, ülkenin ve vatandaşların dünya ve ahiret saadetine ulaşmaları için gerekli olan maslahatları gerçekleştirme, İslam şeriatını uygulama, Mısır'ın Arap-İslam kimliğini muhafaza etme, Batılılaşma çabalarını reddetme, siyasi ve anayasal ıslah faaliyetlerini

[104] Yıldırım, *a.g.m.*, s. 16.

[105] www.aljazeera.net, (E.T.: 19.08.2015)

[106] Yıldırım, *a.g.m.*, s. 19.

[107] egypt.electionnaire.com, (E.T.: 07.07.2015)

[108] Muhammed Celal el-Kassâs "es-Selefiyyûn fi Mısır ba'de âmeyn min Mümareseti's-Siyâseti", www.saaaid.net, (E.T.: 01.08.2015)

[109] Akgün-Bozbaş, *a.g.m.*, s. 30.

[110] Zağlul, *a.g.m.*, s. 16.

[111] "el-Cemaatü'l-İslâmiyye fi Mısır", www.aljazeera.net, (E.T.: 08.07.2015)

gerçekleştirmeye çalışma, toplum içerisinde islâmî değerleri yerleştirme, İslam şeriatı doğrultusunda kadının toplumu inşa etmesindeki rolünü destekleme ve toplumsal adaleti gerçekleştirmedir.¹¹² 25 Ocak Devrimini destekleyen parti, Nur ve Asale partileriyle “İslâmî Blok” birliğinin oluşmasında öncülük etmiştir.¹¹³

2.2.2. İhvân-ı Müslimîn Partisi :Hizbu'l-Hürriye ve'l-Adale

Hizbu'l-Hürriye ve'l-Adâle, 25 Ocak 2011 devriminden sonra İhvân-ı Müslimîn'in kurduğu İslami referanslı bir partidir. 29-30 Nisan 2011'de toplanan şûra meclisinde Muhammed Mursi partiye genel sekreter seçilmiştir.¹¹⁴ *Hizbu'l-Hürriye ve'l-Adâle* kurulduktan sonra İhvân-ı Müslimîn yöneticileri, mensuplarına başka parti kurmalarını ve diğer partilere katılmamaları konusunda uyarılarda bulunmalarına rağmen, yenilikçi kesimden, özellikle gençlerden büyük bir kopuş olmuştur. İhvân-ı Müslimîn'in genel sekreteri Mahmud Hüseyin bu konuda ayrı bir parti konusunda ısrar edenlerin İhvân-ı Müslimîn'den de istifa etmeleri gerektiğini söylemiştir. Bu uyarılara rağmen Hürriyet ve Adalet partisinin dışında İslamî referanslara dayalı ve İhvân-ı Müslimîn kökenli “Riyade”, “Hizbu'n-Nahda”, “Hizbu'l-İslah ve't-Tenmiyye” isimleriyle dört farklı parti kurulmuştur ancak bunlar *Hizbu'l-Hürriye ve'l-Adale* kadar etkin olamamışlardır.¹¹⁵ *Hizbu'l-Hürriye ve'l-Adâle* kurulduktan sonra 28 Kasım 2011-11 Ocak 2012 parlamento seçimlerine demokratik ittifakla girmiş, % 37,50'lik bir oy oranıyla seçimlerin galibi olmuştur. Bundan sonra yaptığı ilk iş yeni anayasanın hazırlanmasıdır ve uzun bir müzakere sonucu geniş tabanlı bir anayasa hazırlama komisyonu oluşturmuştur.¹¹⁶ Eski Mübarek rejiminden de çok sayıda kişinin anayasa komisyonunda bulunmasına rağmen, parlamento üyelerinin çoğunluğu İhvân-ı Müslimîn ve Selef kadrolarından oluştuğu için muhalefet partileri, henüz anayasa hazırlanmadan hazırlanacak olan anayasanın toplumun tüm kesimlerini temsil etmekten uzak olacağı iddiasıyla eleştirmeye başlamışlardır. Her türlü engellemelere rağmen hazırlanan anayasa 15-22 Aralık 2012 tarihlerinde iki türlü bir referandumda % 63,8 oy oranıyla kabul edilmiştir.¹¹⁷

Anayasa çalışmaları esnasındaki Seleflerin tavrına bakıldığında, Selefler daha önceki anayasa metninde yer alan “Devletin dini İslam'dır, resmi dili Arapça'dır, İslam şeriatının prensipleri yasamanın temel kaynağıdır” 2. maddesinin muğlak olduğunu

[112] www.albenaa-tanmea.com, (E.T.: 11.07.2015)

[113] Yıldırım, *a.g.m.*, s. 17.

[114] www.ikhwanwiki.com, (E.T.: 24.07.2015)

[115] archive.aawsat.com, (E.T.: 26.07.2015)

[116] Anayasa komisyonunda 39 kişi Şura konyeyinden, 21'i kamuoyunda etki sahibi aktörlerden, 13'ü sendikalardan, 9'u hukuk uzmanlarından, 6'sı yargıçlardan, 5'i el-Ezher üniversitesinden, 4'ü Kiptî kilisesinden, 1'er kişi de Silahlı Kuvvetler, Polis ve Adalet Bakanlığı'ndan seçilmiştir. İsmail Numan Telci, “Mısır'da Askeri Darbe Sonrası Süreç ve Yeni Anayasa”, *Seta Analiz*, S. 86, Mart 2014, s.10.

[117] “Mohamed Morsi sings Egypt's new constitution into law”, www.theguardian.com, (E.T.: 08.08.2015)

ve farklı yorumlara açık olduğunu, bu sebeple yeni bir maddeyle açıklanmasını talep etmiştir. Seleflerin bu talebi anayasa komisyonunda yoğun tartışmalara neden olsa da “İslam şeriatının prensipleri; (İslam şeriatının) küllî dellillerini, usûlî ve fikhî kaidelerini, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat mezheplerinin muteber kaynaklarını kapsar” şeklindeki 219 sayılı ek madde anayasaya ilâve edilmiştir.¹¹⁸ *Hizbu'l-Hürriyye ve'l-Adâle*, anayasa çalışmalarından sonra cumhurbaşkanlığı seçim çalışmalarına başlamış, Muhammed Mursî'yi cumhurbaşkanı adayı olarak göstermiştir. Muhammed Mursî'nin karşısında Abdülmünim Ebû Fütuh (bağımsız), Ahmet Şefik (bağımız), Hamdin Sabbahî (Şeref Partisi), Amr Musa'yla (bağımsız) Hazim Salah Ebû İsmâil cumhurbaşkanlığına aday olmuşlardır. İlk turda hiçbir aday %50'nin üzerinde bir oy alamadığı için Muhammed Mursî ve Ahmet Şefik arasında yapılan ikinci turda Muhammed Mursî %51,73'le cumhurbaşkanı olmuştur.

Bu süreçte Selefi partilerden *Hizbu'n-Nur* önce kendilerine yakın gördükleri Hazim Salah Ebû İsmail'i destekleyeceklerini belirtmişlerdir. Ancak Hazim Salah aynı zamanda Amerikan vatandaşı olduğu için adaylığı Yüksek Askeri Konsey tarafından iptal edilmiştir. Bu gelişmeden sonra *Hizbu'n-Nûr*, ilk turda Abdülmünim Ebû Fütuh'u ikinci turda Muhammed Mursî'yi desteklemiştir. *Hizbu'l-Bina ve't-Tenmiye* ve *Hizbu'l-Fadîle* partileri de aynı şekilde ilk turda Abdülmünim Ebû Fütuh'u, ikinci turda Muhammed Mursî'yi desteklemiştir. *Hizbu'l-Asâle* partisi ise diğer Selefi partilerin aksine önce kendilerinden Abdullah Aşal'ı aday göstermiş fakat daha sonra İslamcıların oylarının bölüneceği endişesiyle adaylarını geri çekerek Muhammed Mursî'yi desteklemiştir.¹¹⁹ Mursi Cumhurbaşkanı seçildikten sonra, *Hizbu'n-Nur*'dan ayrılan Vatan partisinin kurcusu İmad Abdulgaffûr'u Cumhurbaşkanlığı yardımcılığına getirmiştir.¹²⁰

2.2.3. 25 Ocak 2011 Devrimi Sonrası Selefilik-İhvan-ı Müslimîn İlişkisi

25 Ocak sonrasında ortaya çıkan siyasî tabloda Seleflerin demokratik düzende nasıl davranacağı yani İhvan-ı Müslimîn'in yanında mı yoksa karşısında mı olacağı konusunda bir belirsizlik hali gözlemlense de Selefler fazla vakit kaybetmeden siyasetle ilgili görüşlerini değiştirerek yukarıda ele aldığımız siyasi partilerini kurmuşlardır. Daha önce İhvan-ı Müslimîn ile İslâmî hareketin çatısı altında hareket eden Selefler, İhvan-ı Müslimîn'in siyâsî bir rakibi olarak sahneye çıkmıştır. Bu noktada zihinlerde soru işareti bırakan şey, “Niçin Selefler İhvan-ı Müslimîn'le birlikte siyasete katılmadı?” sorusudur. Buna bir sebep olarak, Seleflerin “İhvan-ı Müslimîn siyâsî faaliyetlerinde İslâmî ilkelerden taviz veriyor” şeklindeki sabit fikrinin etkili olduğu ve bu sebeple İhvan-ı Müslimîn'in yanında yer almak istemediği söylenmektedir.¹²¹ Diğer taraftan yeni oluşan siyasi ortamda

[118] Yıldırım, *a.g.m.*, s. 20.

[119] Yıldırım, *a.g.m.*, s. 15-18.

[120] Yıldırım, *a.g.m.*, s. 19.

[121] Tarık Osman, *a.g.m.*, s. 29.

ezici çoğunluğa sahip *Hizbü'l-Hürriyye ve'l-Adale*'yle birlikte tek parti altında birleştiği takdirde bunun Mübarek döneminden çok farklı olmayacağı, yani demokratik anlamda herhangi bir kazancın olmayacağı da gündeme getirilen konular arasındadır.¹²² Seleflerin bu tercihi İhvan-ı Müslimîn tarafından nasıl karşılanmıştır? diye bakılırsa, her şeyden önce, İhvan-ı Müslimîn, kuruluşlarından itibaren siyasî hayatta tecrübe sahibi olduğunu, Seleflerin ise bu konuda tecrübesiz olduklarını düşündüğü için Seleflerin kendi gölgeleri altında siyasete girmelerini beklemiştir. Bu yüzden Seleflerin kendilerine rakip parti kurmalarını kendi haklarından bir hakkın alınması olarak yorumlamıştır. Ancak yine de aralarındaki sakin ilişkiyi bozmamak adına İhvan-ı Müslimîn tarafından herhangi bir açıklama yapılmamıştır.¹²³ Neticede daha önce İhvan-ı Müslimîn'in siyaset yapmasına karşı çıkan Seleflerin, siyasete girmelerinin İhvan-ı Müslimîn'le olan ilişkilerine olumlu manada bir etkisi olmamıştır.

3 Temmuz 2013 Darbesi ve Sonrası Selefilik-İhvan-ı Müslimîn

Bilindiği üzere Muhammed Mursî cumhurbaşkanlığı esnasında Mısır'ın demokratikleşmesi, eski vesayet rejiminden ve ciddi ekonomik sıkıntılardan kurtulabilmesi için yoğun çaba harcamasına rağmen yargıda, orduda ve devletin önemli mevkilerde Mübarek döneminden kalma kadroların bulunması kısa sürede kendisine karşı muhalif seslerin yükselmesine ve ülkede iç sorunların çıkmasına neden olmuş, 3 Temmuz 2013 darbesiyle faaliyetleri kesintiye uğramıştır. İhvan-ı Müslimîn'e yönelik ağır bir bilançosu olan bu darbede 3 Temmuz olaylarından günümüze kadar 3.533 kişinin hayatını kaybetmiş; 11.000 kişi yaralanmış¹²⁴ ve 16000 kişi tutuklanmıştır.¹²⁵ Eylül 2013'te İhvan-ı Müslimîn teşkilâtı yasaklanmış ve 10 Ağustos 2014'te *Hizbu'l-Hürriyye ve'l-Adale*, Yüksek İdari Mahkeme tarafından kapatılarak parlamento seçimlerine katılması engellenmiş¹²⁶ ve İhvan-ı Müslimîn'in lider kadrolarından içerisinde Mursî'nin Muhammed Bedî'nin ve Yusuf Karadâvî'nin de bulunduğu 106 kişiye idam kararı verilmiştir.¹²⁷

Muhammed Mursî'nin devrilmesi sonrasında *Hizbu'n-Nur*'un darbe kadrolarının yanında yer alması Selefler arasında var olan çatlağın daha da büyümesine neden olurken; bu durum aynı zamanda Selefi tabanın İhvan-ı Müslimîn'e yakınlaşmasını da sağlamıştır.¹²⁸ *Hizbu'l-Vatan*, *Hizbu'l-Vasat* ve *Selefi Cephe*, 3 Temmuz darbesine karşı çıkmışlardır.¹²⁹ Bu süreçte oluşturulan "Darbe Karşıtı Birlik", *Hizbu'n-Nur*'un dışındaki Seleflerden ciddi destek almıştır. Darbe'ye karşı çıkan Selefi kökenli Hazim Salah İsmail

[122] Tarık Osman, *a.g.m.*, s. 29.

[123] Tarık Osman, *a.g.m.*, s. 30.

[124] www.aa.com.tr, (E.T.: 28.07.2015)

[125] www.independent.co.uk, (E.T.: 25.07.2015)

[126] www.hurriyet.com.tr/dunya/26972687.asp (24.07.2015)

[127] www.milliyet.com.tr, (E.T.: 24.07.2015)

[128] haber.star.com.tr, (E.T.: 26.07.2015)

[129] www.siverekname.com, (E.T.: 26.07.2015); Telci, *a.g.m.*, s. 19;

ve bazı Selefi liderler tutuklanmıştır.¹³⁰ Bu süreçte *Hizbu'l-Asâle* de Mürsî'ye verilen kararı reddettiklerini, Mürsî'yi destekleyenlerin sokağa inmesi gerektiğini bildirmiştir.¹³¹

Hizbu'n-Nûr, darbeyi desteklemesine rağmen; darbe yönetiminin hazırladığı anayasa komisyonunda dışarıda bırakılmış, 50 kişilik anayasa komisyonuna *Hizbu'n-Nûr*'dan yalnızca bir temsilcinin katılmasına izin verilmiştir. Yeni anayasada dinle ilgili 2. Maddede herhangi bir değişiklik yapılmazken, 74. maddede "... Herhangi bir din, cinsiyet, ırk, mezhep ve coğrafi bölgenin korumak için siyasi parti kurulamaz. Demokratik olmayan, ayrımcı/ayrılıkçı, askeri amaçları olan partiler de kurulamaz. Partiler mahkeme kararıyla kapatılabilir."¹³² şeklindeki bir değişiklik, hem İhvan-ı Müslimîn mensuplarının yeni bir partiyle siyasete girmesinin önü kapatılmış hem de *Hizbu'n-Nûr*'un da geleceği tehlikeye girmiştir.¹³³ *Selefi Cephe*, *Hizbu'l-Vasat*, *Hizbu'l-Vatan*, *Hizbu'l-İnşa ve't-Tenmiyye* tarafından boykot edilen yeni anayasa çok az bir katılımın olduğu referandumla yürürlüğe girmiştir.¹³⁴

Son olarak Suudî Arabistan'ın 3 Temmuz darbesindeki tavrına bakıldığında, Suudi Arabistan, İhvan-ı Müslimîn'e karşı Selefilere ve darbe kadrolarının yanında yer almış ve Kral Abdullah ülkeyi nereye varacağı belli olmayan bu tünelden çıkardıkları için Mısır ordusunu tebrik etmiştir.¹³⁵ Terörle mücadele kapsamında Mısır'ı destekleyeceklerini bildirmiştir. Suudi Arabistan, BAE ve Kuveyt'le birlikte 14 milyar dolarlık yardımıyla darbenin halk nezdinde güçlendirilmesi için çaba harcamıştır.¹³⁶

Sonuç

İhvan-ı Müslimîn ile Selefi gruplar arasındaki bağlar, grupların siyasî duruşlarına ve yöneticilerle olan ilişkilerine göre şekillenmiştir. 1926'dan itibaren kurumsallaşma sürecine giren Selefler, açık bir şekilde devlet tarafından desteklenmiştir ve bu desteğin arkasındaki en önemli sebep İhvan-ı Müslimîn'in toplumsal hayattaki etkinliğinin zayıflatılmasıdır. Siyasî yöneticiler, İhvan-ı Müslimîn'in toplumun her kesimine hitap eden geniş kapsamlı programı ve başarılı faaliyetlerini meşruiyetlerini tehlikeye sokan bir tehdit olarak algılamışlar ve siyasetten uzak duran Selefi grupları destekleyerek, İhvan-ı Müslimîn'e karşı alternatif bir İslamcı grubun oluşumuna zemin hazırlamışlardır. Mısır Seleflerinin benimsediği apolitik siyasî tavrın Suud Vehhabiliğinin bir yansıması olduğunda şüphe yoktur. Bu anlayışın Mısır'da yaygınlık kazanmasında Suudî Arabistan'a

[130] www.timeturk.com, (E.T.: 26.07.2015)

[131] www.almasryalyoum.com, (E.T.: 01.08.2015)

[132] "Düstûru Mısır es-Sâdir 'âme 2014", <https://www.constituteproject.org> (E.T.: 08.07.2015)

[133] Telci, *a.g.m.*, s. 19.

[134] haber.star.com.tr, (E.T.: 26.07.2015); Telci, *a.g.m.*, s. 19.

[135] www.saudiembassy.net, (E.T.: 08.07.2015)

[136] Acun, Akkaya, *a.g.m.*, s.9.

gidip oradaki Vehhabî şeyhlerden etkilenen Mısırlıların büyük bir rolü olmuştur. Bu açıdan *Cemaâtü Ensâri's-Sünneti'l-Muhammediyye*, *Da'vetüsü-Selefiyye* gibi grupları Suud Vehhabiliğinin Mısır'daki yansıması olarak görmek mümkündür.

25 Ocak öncesi Selefi gruplarla İhvan-ı Müslimîn arasında soğuk barış olarak nitelendirilen bir ilişki gözlemlenmiştir. Seleflerin asıl damarını oluşturan *Cem'iyetü's-Şer'iyye*, *Cemâatü Ensâri's-Sünne* ve *ed-Da'vetüsü-Selefiyye* gibi gruplarla, bağımsız Selefi vaizler İhvân-ı Müslimîn'e karşı orta yolu tercih etmişler, genel toplumsal konularda iletişim içerisinde bulunsalar da, İhvân-ı Müslimîn'i siyasetle uğraşırken dinî konularda taviz veren bir dinî hareket olarak görmüşlerdir. Bunların yanında *el-Cemâatü'l-İslamiyye*'nin cihatçı kesimiyle *Selefiyyetü'l-Medhaliyye* grubu İhvan'a karşı kimi zaman çatışmalara dönüşebilen sert bir tutum sergilemişlerdir.

25 Ocak Devrim sürecinde İhvan-ı Müslimîn devrimi desteklerken, *Cemaatü'l-İslamiyye* ve *Selefiyyetü'l-Harekiyye*'nin dışında Seleflerin çoğu devrimi desteklememiştir. Devrim sonrasında oluşan demokratik siyasî ortamda daha önce siyasetle meşguliyyete karşı çıkan Selefler pragmatik bir tavırla içtihat değişikliğine giderek partileşme sürecine girmişlerdir. Bu süreçte Seleflerin en güçlü partisi *Hizbu'n-Nur* kurduğu ittifakla İhvan'ın partisi *Hizbu'l-Hürriyye ve'l-Adâle*'ye rakip olarak seçime girmiştir. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ise ilk turda Abdülmünim Ebû Fütuh'u desteklese de ikinci turda Muhammed Mursî'yi desteklemiştir.

3 Temmuz darbesinde darbe kadrosunun yanında yer alan *Hizbu'n-Nûr*, başta Suudi Arabistan olmak üzere BAE ve Kuveyt tarafından desteklenmiştir. *Hizbu'n-Nûr*, darbeye destek vermiş olsa da darbe sonrası anayasa çalışmalarında bertaraf edilmiş, anayasanın 74. maddesinde yapılan değişiklikle kendi geleceği tehlikeye düşmüştür. Bundan sonra Seleflerin İhvan-ı Müslimîn'in boşluğunu doldurup doldurmayacağı ve İhvan-ı Müslimîn'le ilişkisinin hangi zeminde olacağı zamanla netleşecektir. Darbe sonrası İhvan-ı Müslimîn üyelerine verilen kararlar *Hizbu'n-Nur*'un dışındaki Selefi taban tarafından reddedildiği için Seleflerin İhvan-ı Müslimîn'le olumlu bir ilişki içerisinde bulunması ihtimali vardır.

Kaynakça

Abdü'l-Fettah, Hüseyin Süleyman Ferid, *İşkâliyyetü'l-Alâka beyne't-Tayyârâti's-Selefiyyeti ve Cemaati'l-İhvani'l-Müslimîn ve Eseruha alâ Ameliyyeti't-Tehavvulîd-Dimukratî fi Mısır*, el-Ütrûha el-Macistir, Filistin 2014.

Acun, Can – Akkaya, Gülşah Neslihan, *Selefilik ve İhvan Ekseninde Körfez Ülkelerinin Mısır Politikası*, Seta Analiz, Ocak 2014, S.77, ss.7-21.

Akgün, Birol- Bozbaş, Gökhan, "Arap Dünyasında Siyasi Selefizm ve Mısır Örneği", *Akademik Orta Doğu Dergisi*, c.7, S. 2, 2013 ss. 1-38.

Bölme, Selin M. vd, *25 Ocak'tan Yeni Anayasaya: Mısır'da Dönüşümün Anatomisi*, Seta Rapor, No:2, Nisan 2011.

Brown, Jonathan, "Salafis and Sufis in Egypt", *The Carnegie Papers*, Middle East, December 2011, ss.1-20.

Büyükkara, Mehmet Ali, "Günümüzde Selefilik ve İslâmi Hareketlere Olan Etkisi", *Tarihte ve Günümüzde Selefilik*, İstanbul 2014, ss.487-524.

Canbegi, Halil İbrahim, *Mısır'da Müslüman Kardeşler Cemiyeti*, İstanbul, 2013.

Çakmak, Cenap, "Müslüman Kardeşler Bir Sivil Toplum Örgütü mü?", *Akademik Orta Doğu*, c.II, S.1, 2007.

Çakmaktaş, Nurullah, "Siyaset ve Apolitizm Arasında Mısır'da Selefi Hareket: ed-Da'vetüs-Selefiyye Örneği" *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, c.I, S. 2014, ss.1-30.

Dalar, Mehmet, "Mısır'da Müslüman Kardeşler Hareketinin Demokrasi Anlayışı ve Sisteme Etkisi", *Alternatif Politika*, Özel Sayı 1, Kasım 2010, ss.48-73.

el-Kassâs, Muhammed Celal, "es-Selefiyyûn fi Mısır ba'de Ameyn min Mümareseti's-Siyâseti", *saaid.net/Doat/alkassas/231.htm*, (E.T.: 01.08.2015).

el-Verdanî, Salih, *Mısır'da İslâmî Akımlar*, çev. H. Acar, Ş. Duman, Ankara 2011.

Fâйд, Ammar Ahmed, "es-Selefiyyûn fi Mısır min Şer'iyeti'l-Fetâvâ ilâ Şer'iyeti'l-İntihâb", *Merkezü'l-Cezire lîd-Dirâset*, Temmuz 2012, ss. 1-13.

Gânim, İbrahim Beyyûmi, "İhvân-ı Müslimîn", *D.İ.A.*, Ankara 2000, c. 21, ss. 580-583.

Hasan el-Benna, Hasan b. Ahmed b. Abdurrahman, *Mecmûatü Resâilî'l-İmam eş-Şehîd Hasanü'l-Benna*, Beyrut 1984.

_____, *Müzekkirâtü'd-Da've ve'd-Dâiye*, y.y. 1966.

_____, *Risaleler*, (trc. Hasan Karakaya-H. İbrahim Kutlay), İstanbul, t.y.

İşcan, Mehmet Zeki, "Selefilğin Temel Esasları ve Sosyo-Politik Arka Plan", *Tarihte ve Günümüzde Selefilik*, İstanbul 2014, ss.91-110.

Jong, Fredick De, "XX. Yüzyıl Mısır'ında Tasavvuf Aleyhtarlığı, (1900-1970): Bir Ön Araştırma", çev. Salih Çift, *U.Ü.İ.F.D.*, c. I, S. 20, 2011, ss.213-226.

el-Kudeymî, Nevvâf b. Abdurrahman, "el-İslâmiyyûn ve Rabî'u's-Sevrât", *el-Merkezu'l-Arabî li'l-Ebhâs ve Dirâseti's-Siyâsât*, Doha, 2012, ss. 1-57.

Mitchell, Richard P., *İhvanu'l-Müslimîn*, trc. Abdüsselam Rıdvan, Kahire 1985.

Nevvâf b. Abdurrahman el-Kudeymî, "el-İslâmiyyûn ve Rabî'u's-Sevrât", *el-*

Şellâta, Ahmed Zağlul, "Müstakbelü't-Tehavvulât Dâhile't-Teyyârî's-Selefi fi Mısır", Varaka, "et-Tehavvulâtü's-Selefiyye" Mu'temer, Merkezü'd-Dirâseti'l-İstirâticiiyye, Câmîatü'l-Ürdüniyye, 2013.

Onat, Hasan, "İslâm Ortak Paydasını Kaybetmiş Müslümanların Açmazı: Şii-Selefi Kutuplaşması", *Tarihte ve Günümüzde Selefilik*, İstanbul 2014, ss.525-551.

Tarık Abdül Celil, *Mısır Devriminin Ayak Sesleri*, İstanbul 2012.

Tarık Osman, "el-İhvan'ı'l-Müslimîn ve's-Selefiyyûn fi Mısır: Kıraa Tahliliyye fi Tabiati ve Mesari'l-Alaka", *Merkezu Nama li'l-Buhûs ve'd-Dirâsat*, ss.1-44.

Telci, İsmail Numan, "Mısır'da Askeri Darbe Sonrası Süreç ve Yeni Anayasa", *Seta Analiz*, S. 86, Mart 2014, ss.8-26.

Wright, Brian, *The Legal Methodology of the Salafi Movement in Egypt*, The American University, School of Humanities and Social Sciences, Unpublished Master Thesis, Cairo 2012.

Yıldırım, Ramazan, *Cemaatten Partiye Dönüşen Selefilik*, Seta Analiz, Aralık 2013, S. 73, ss.1-24.

İnternet kaynakları

www.alshareyah.com, "el-Cem'iyye eş-Şer'iyye fi Sutûr", (E.T.: 01.07.2015)

www.ansaralsonna.com, (E.T.: 08.08.2014)

Salahuddin Hasan, "Haritatü's-Selefiyye fi Mısır... Harita Ma'lumiyye", www.onislam.net, (E.T.: 08.08.2014)

Amani Maged, "Salafism: The unknown Quantity" (12-18 May 2011), Issue No: 1047 weekly.ahram.org.eg, (E.T.: 27.06.2015)

www.islamopediaonline.org, (Erişim Tarih: 27.06.2015)

"el-Cemaatü'l-İslâmiyye fi Misr" www.aljazeera.net, (E.T.: 08.07.2015)

Ali Abdü'l-'Al, "Havle Hilâf 'el-İhvan ve's-Selefiyye' fi Mısır", *Mecelletü'd-Dimukratiyye*, www.democracy.ahram.org.eg.

Hâni Nesîre, "es-Selefiyye fi Misr: Tehavvulât Mâ Bâda's-Sevra" www.ahramdigital.org.eg, (E.T.: 02.07.2015)

Omar Ashour, "Egypt's Salafi Challenge, Project Syndicate",

www.project-syndicate.org, (E.T.:01.07.2015)

Yâsir Burhâmî, "el-Müşâraketü's-Siyâsiyye ve Mevâzinu'l-Kuvâ", www.anasalfy.com, (E.T.: 01.07.2015)

www.ikhwanwiki.com, (E.T.: 10.08.2015)

"Nazra Tahliliyye 'an Vücûdi'l-Vehhâbi fi Misr", www.elhakoona.blogspot.com.

Tr, (E.T.: 10.07.2015)

www.muslim.org, (E.T.: 02.08.2015)

www.jadaliyya.com, (E.T.: 05.07.2015)

egypt.electionnaire.com, (E.T.: 07.07.2015)

www.albena-tanmea.com, (E.T.: 11.07.2015)

archive.aawsat.com, (E.T.: 26.07.2015)

www.theguardian.com, (E.T.: 08.08.2015)

"Düstûru Mısır es-Sâdir 'âme 2014", https://www.constituteproject.org, (E.T.: 08.07.2015)

www.independent.co.uk, (E.T.: 25.07.2015)

www.saudiembassy.net, (E.T.: 08.07.2015)